

Motiejus Miškinis – literatūros istorikas ir kritikas

JONAS ŠLEKYS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius

El. paštas: balsevičiute.v@gmail.com

Skaitytojams poeto Antano Miškinio vyriausiasis brolis Motiejus Miškinis iki šiol plačiau yra žinomas tik kaip vertėjas ir vadovėlio *Lietuvių literatūra*, pirmą kartą išleisto 1939 m. ir perspausdinto 1990-aisiais, autorius. Šios neeilinės asmenybės biografija tikrai įdomi: Nepriklausomos Lietuvos savanoris, Užsienio reikalų ministerijos diplomatas, mokytojas Kaune ir Marijampolėje, Raseinių gimnazijos direktorius, Švietimo ministerijos Pradžios mokyklos departamento direktorius, vienas iš 4-ojo dešimtmečio švietimo reformos strategų Lietuvoje, vokiečių okupacijos metais – Vilniaus universiteto rusų literatūros dėstytojas.

Tarpukariu pedagogikos ir visuomeniniais klausimais M. Miškinis rašė *Lietuvos aide*, *Lietuvos mokykloje*, *Mokslo dienoje*, *Tautos mokykloje*, *Vaire* ir kt., o literatūros mokslo ir kritikos baruose aktyviau pasireiškė 1926–1943 metais. Jo straipsniai buvo išspausdinti *Darbuose ir dienoje*, *Literatūros naujienose*, *Pjūvyje*, *Praduose ir žygiuose*, *Šviesos keliuose*, *Tėvų žemėje*.

Šiame straipsnyje bendrais bruožais apžvelgta mažai kam žinoma jo literatūrinių darbų visuma daugiausia dėmesio skiriant M. Miškinio publikacijoms žurnale *Šviesos keliai*. Būdamas iš prigimties pedagogas jis labai rūpinosi besimokančio jaunimo bendrąja ir literatūrine kultūra. Straipsnyje taip pat bandoma nustatyti, kurios publikacijos minėtame žurnale priklauso Motiejui ir kurios Antanui Miškinui.

Raktažodžiai: nacionalinė literatūra, tautos dvasia, psichologizmas, neoromantizmo propagavimas, anglų, prancūzų ir rusų klasika

---

IVADAS

1926 m. M. Miškinis debiutavo *Praduose ir žygiuose* vykstant garsiajai polemikai tarp rašytojų ir kalbininkų [plačiau žr. 25, 182–199]. Straipsnyje „Kalbos fetišai“ jis, žinoma, palaikė rašytojų pusę, pasisakydamas prieš bandymus niveluoti literatūros kūrinių kalbą. M. Miškinį, kaip pedagogą, jaudino ir besimokančio jaunimo menkas literatūrinis išprusimas – tą jis išsakė poleminiame straipsnyje „Mokyklos be literatūros, – ir kas iš to?“ Vis dėlto tikruoju jo literatūrologiniu debiutu reikia laikyti du straipsnius, išspausdintus 1929–1931 m. žurnale *Pjūvis*. Šis Petro Juodelio redaguojamas neoromantinės pakraipos leidinys jungė gana skirtingus žmones.

Pasak Vytauto Galinio, „visuomeninė bei estetinė „Pjūvio“ programa, bent jos pozityvioji dalis, buvo gana prieštaringa, tuo tarpu jo bendradarbių pažiūros į vyresniųjų rašytojų kartą, į senojo tipo romantikų kūrybą – žymiai nuoseklesnės“ [5, 266; plg. 9, 211].

M. Miškinis, būdamas vienas pagrindinių žurnalo ideologų, pirmajame savo straipsnyje „Be kelio“ užėmė beveik kraštutinę poziciją, sukritikuodamas visą 3-iojo dešimtmečio lietuvių literatūrą. Jo išvados – pačios pesimistiškiausios: „Literatūros nėra. Dar neseniai nors retkarčiais žybtelėdavęs joje talentas užgeso. Dar blogiau su kritika: jos ne tik nėra, bet nėra nė buvę. <...> Apie mūsų publicistiką, kur kėsinamasi kalbėti įvairiais kultūros klausimais, negalima be gėdos ir pykčio kalbėti“ [18, 16].

Tuometinės lietuvių literatūros ir kultūros nuosmukio priežasčių aiškinimą M. Miškinis išplėtojo antrajame savo straipsnyje „Literatūriniai dūmojimai“. Pasitelkęs ne tik estetinius, bet ir istorinius bei sociologinius argumentus, jis nubrėžė ryškią takoskyrą tarp senosios kartos romantikų ir naujųjų „tautinio romantizmo“ epigonų kūrybos, ragino ieškoti naujų kelių vaizduojant tautos likimą. Tik straipsnio pabaigoje M. Miškinis suformulavo bent kiek aiškesnę *Pjūvio* nuostatą: „<...> mūsų tautos dvasia apnešta storu dumblo sluoksniu. Tą dvasią surasti (o ne išgalvoti) ir gaivinti bus vyriausia ir vienintelė reflektuojančių, o ne šūkaujantių lietuvių misija“ [19, 122].

Deja, iškilus nesutarimams, *Pjūvis* su trečiuoju numeriu pabaigė savo egzistenciją. Lieka neaišku, kiek M. Miškinis (būdamas vyriausias pagal amžių) savo straipsniuose atspindėjo kitų žurnalo bendradarbių nuomones [10, 31] ir kiek išsakė vien asmenines pažiūras.

Šiaip ar taip pagrindinė M. Miškinio straipsnių koncepcija – senoji rašytojų karta išsikvėpė ir stagnavo, tad, pratęsiant jo mintį, būtina rūpintis jaunąja karta ugdant jos literatūrinę ir bendrąją kultūrą.

PUBLIKACIJOS ŽURNALE *ŠVIESOS KELIAI*

Jeigu apie *Pjūvio* žurnalą šiandien žinome palyginti nemažai, tai *Šviesos kelių* istorija iki šiol yra visiškai netyrinėta. Pirmuoju šio žurnalo redaktoriumi buvo Švietimo ministerijos vidurinių ir aukštesniųjų mokyklų inspektorius Kazimieras Masiliūnas, suredagavęs *Šviesos kelių* 1930 m. lapkričio ir gruodžio numerius, taip pat 1931 m. pirmuosius keturis numerius. 1931 m. pavasarį K. Masiliūnui išvykus studijuoti į Vokietiją, švietimo ministro įsakymu žurnalo redaktoriumi buvo patvirtintas M. Miškinis. Tų pačių metų rudenį jis buvo paskirtas ir pradžios mokyklų departamento direktoriumi, tad dalį rūpesčių perleido žurnalo sekretoriui Stepui Zobarskui.

Šviesos keliai buvo gana įdomus ir įvairus leidinys, – tą liudija jo metinių komplektų pabaigoje pridėtos bibliografinės turinio rodyklės. Štai 1934 m. turinyje yra šios rubrikos: publicistika, beletristika, poezija, plastikos menas, muzika, teatras, istorija, politika, geografinės kelionės, feljetonai, satyra, karikatūros, žymių žmonių mintys, jaunesniųjų moksleivių skyrius, paminėjimai, recenzijos, kultūros kronika, mokslas, mokslo ir technikos įvairenybės, iliustracijos. Pažymėtina, jog į rodykles liko neįtrauktos korespondencijos, šarados, uždaviniai bei kitos smulkmenos.

Šviesos keliuose epizodiškai bendradarbiavo gana daug žmonių. Antai lyrinius eilėraščius žurnale spausdino Bernardas Brazdžionis, Liudas Gira, Kazys Inčiūra, Faustas Kirša, Petras Vaičiūnas, humoristinius – Jonas Docius, Domas Velička (slapyvardis Alfonsas Aistis), Leonardas Žitkevičius, apsakymus ir noveles – Liūnė Janušytė, Petras Ruseckas, Stasys Tamulaitis, Antanas Vaičiulaitis. Komediją „Pirmasis prizas“, skirtą tarmių pamokoms iliustruoti, išspausdino Juozas Petrus (1935, Nr. 3–4). Žurnale rasime užsienio rašytojų kūrinių, kuriuos išvertė Kazys Binkis, Aleksys Churginas, Pranas Gipiškis, Juozas Gražulis, Kazys Pranas Inčiūra, Jurgis Talmantas, Vytautas Tumėnas, Karolis Vairas-Račkauskas. Apie Lietuvos archeologiją ir istoriją leidinyje rašė Jonas Puzinas, Adol-

fas Šapoka, Paulius Šležas, Vincas Trumpa, apie muziką – Jonas Bendorius ir Zėnonas Slavinskas, apie kalbą – Juozas Balčikonis, Stasys Dabušis, Mykolas Durys, Pranas Gailiūnas, Pranas Meškauskas, apie meną – Paulius Galaunė, Halina Kairiūkštytė-Jaciniėnė, Antanas Rūkštelė, apie pedagogiką ir švietimą – Jonas Balys, pulkininkas Romanas Bukevičius, Kazys Dausa, Kazimieras Masiliūnas, Juozas Senkus, tikslųjų ir taidkomųjų mokslų temomis – Jurgis Elisonas, Antanas Juška, Bronislovas Ketaruskas, Vytautas Miškinis, Antanas Musteikis, Bronius Nemickas, Teodoras Šuravinas, apie kūno kultūrą ir sportą – Karolis Dineika, Vytautas Gerulaitis, Vladas Kviklys, Ignas Naudžius.

Tačiau, kaip pažymėjo M. Miškinis 1936 m. lapkričio 11 d. rašte Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos pirmininkui, pagrindinių žurnalo bendradarbių buvo vos keletas. Kas gi tie nuolatiniai bendradarbiai? Pirmuoju iš jų reikia laikyti M. Miškinio jauniausiąjį brolių Antaną Miškinį.

Spaudos tyrėjas Albertas Ruzgas dar 1979 m. yra nurodęs, kad pseudonimas M. Žilvinis priklauso būtent Antanui Miškiniui, o ne Motiejui Miškiniui [26, 12]. Deja, į jo publikaciją nebuvo sureaguota, tad dauguma tyrėjų iki šiol Antano Miškinio straipsnius bei recenzijas ir toliau tebelaiiko Motiejaus plunksnos vaisiumi. Šią apmaudžią klaidą pakartojo ir Paulė Mikelinskaitė, sudariusi 1990 m. M. Miškinio publikacijų bibliografiją [15, VII–VIII]. Jos neišvengė nė fundamentalaus *Lietuviškųjų slapyvardžių sąvado* sudarytojas Jonas Mačiulis, greta tikrų M. Miškinio slapyvardžių (M. G.; M. Girinis; M.; M. M.; M. M-nis; M. Pagiraitis) priskirdamas jam ir M. Ž. bei M. Žilvinio slapyvardžius [11, 187], kurie neabejotinai priklauso A. Miškiniui. Teisingi buvo Ritos Tūtlytės spėjimai [27, 436], kad M. Miškinis *Šviesos keliuose* pasirašinėjo kaip M. Balėnas, M. Valionis, taip pat slapyvardžiais M. Vilionis, J. Klevėnas, M. Motiejus.

Taigi A. Miškinis M. Žilvinio ir M. Ž. slapyvardžiais *Šviesos keliuose* išspausdino bent 37 publikacijas. Reikia pažymėti, kad įdomiausias recenzijos bei straipsniai apie XX a. 4-ojo dešimtmečio lietuvių literatūrą priklauso būtent A. Miškiniui. Be to, savo pavarde bei J. Žadavainio ir Reginos Žagarytės slapyvardžiais jis išspausdino ir 28 lyrinius eilėraščius, o Kazio Skripkos, Stasio Skripkos ir J. Žadavainio slapyvardžiais – dar bent 20 eiliuotų humoristinių tekstų.

Jonas Kossu-Aleksandravičius *Šviesos keliuose* kriptonimais K. A., J. K. A. ir savo pavarde išspausdino 38 straipsnius, 6 originalius eilėraščius ir 3 užsienio poetų vertimus.

Neįmanoma tiksliai suskaičiuoti, kiek straipsnių bei straipsnelių įvairiausiomis temomis paskelbė žurnale daugeliu slapyvardžių prisidengęs Petras Juodelis. Jo straipsnius apie pasaulinės literatūros korifėjus Edvardas Viskanta įvertino šitaip: „galėtų eiti puikia padedamąja mokslo priemone ne tiek mokiniam, kiek patiems mokytojams“ [28, 382].

Taigi *Šviesos keliuose* vyravo *Pjūvio* sambūrio žmonės. Ne veltui J. Kossu-Aleksandravičius 1931 m. liepos 4 d. laiške A. Miškiniui prisipažino: „Pinigus kalu pas Motiejų“ [1, 18]. Ir tai nebuvo tušti žodžiai, kadangi *Šviesos keliai* tais laikais mokėjo gana didelius honorarus. Antai iš Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomos bylos pavyko nustatyti, kad už bendradarbiavimą šiame žurnale nuo 1931 m. penktojo numerio iki 1934 m. dvyliktojo numerio imtinai keturi pagrindiniai jo bendradarbiai iš viso gavo: P. Juodelis – 8 282 Lt, 48 ct; A. Miškinis – 5241 Lt, 45 ct; M. Miškinis – 7 231 Lt, 86 ct ir S. Zobarskas – 5 204 Lt, 26 ct. Penktuoju laikytinas būtent J. Kossu-Aleksandravičius, kuriam sumokėta 1 875 Lt, 84 ct [30, 6–113].

Abu broliai Miškiniai su J. Kossu-Aleksandravičiumi artimai bendravo, o Motiejus poetui kiek galėdamas stengėsi padėti. Esama duomenų, kad kaip tik M. Miškinis įkalbėjo

1936 m. švietimo ministrą Juozą Tonkūną skirti J. Kossu-Aleksandravičiui 275 Lt mėnesinę stipendiją studijoms Grenoblio universitete [1, 32].

M. Miškinis kartu su K. Binkiu dalyvavo ir 1937 m. literatūrai premijas skiriančios komisijos darbe. Paskutiniame posėdyje 1938 m. sausio 24 d. komisijos nariai nutarė J. Kossu-Aleksandravičiaus eilėraščių rinkinį *Užgesusios chimeros akys* pateikti 1937 m. lietuvių literatūros premijai. Jau kitą dieną – sausio 25-ąją – švietimo ministras komisijos nutarimą patvirtino ir paskyrė poetui 5 000 Lt premiją [31, 82].

Suprantama, kad žurnale straipsnius literatūros bei visuomenės temomis spausdino ir pats redaktorius. Jo plunksnai priklausė, beje, ir M. de Servanteso, A. Čechovo bei N. Gogolio kūrinių vertimai.

Taigi M. Miškinis savo pavarde, kriptonomais M., M. M. bei slapyvardžiais M. Balėnas, J. Klevėnas ir M. Vilionis *Šviesos keliuose* išspausdino bent 24 straipsnius ir 3 recenzijas. Jo plunksnai greičiausiai priklauso dar 29 niekieno nepasirašyti proginiai-įžanginiai straipsniai. Tik trys iš jų kelia abejonių. Antai straipsnis „Prieš kalną“ (1931, Nr. 6, p. 381–382), sprendžiant iš poetine proza parašyto stiliaus, galėtų priklausyti ir A. Miškininui. Nėra tikrumo ir dėl kito proginio straipsnio „Naujosios Romuvos 100 numeris“ (1932, Nr. 12, p. 758–759) autorystės. Didelė tikimybė, kad jį parašė taip pat A. Miškinis, nes 1932 m. rudenį minėtame žurnale jis išspausdino tris eilėraščius, o dar anksčiau – ir atsakymus į jo anketą „Mūsų literatūros linkmės“ (1932, Nr. 18, p. 419). Beveik tikra, kad ir trečiasis poetine proza parašytas straipsnis „Pasaulio lietuviai“ (1935, Nr. 8, p. 454–456) priklauso žurnalo redaktoriaus broliui, nes Aleksandros Miškinienės asmeniniame archyve išsaugotame *Šviesos kelių* komplekte prieš šį straipsnį yra įrašas: „A. Miškinis“ [27, 440]. (Dabar šį žurnalo komplektą su daugeliu įdomių rankraštinių įrašų saugo poeto anūkė Rasa Garjonytė.)

Daugelis M. Miškinio straipsnių yra susiję su jo, kaip redaktoriaus, rūpesčiais. Būdamas pedagogas iš pašaukimo M. Miškinis gerai jautė mokyklos problemas, dėstymo lygį. Straipsnių adresatas – jaunesniųjų ir vyresniųjų klasių moksleiviai – nulėmė ir jų tematiką, stilių bei struktūrą – nuoseklią, aiškinančią, gal net didaktinę. Pagrindinis tikslas – tobulinti lietuvių literatūros istorijos mokymą, kelti mokinių humanitarinę kultūrą.

Nemažai straipsnių apie lietuvių literatūrą galėtume pavadinti švietėjiškais, tik, žinoma, gerąja prasme. Antai dideliame straipsnių cikle „Iš literatūros teorijos ir istorijos“ (1933) moksleiviams gražiai aiškinama literatūros svarba, įtaigiai atskleidžiamos dramos, komedijos ir tragedijos sampratos, pateikiant daugybę pavyzdžių, svarstomos meniškumo problemos, aptariami literatūrinių srovių estetikos pagrindai. Ryškiai atskleistos klasicizmo, romantizmo ir realizmo dominantės.

Kaip redaktorius, M. Miškinis stengėsi lygiuotis į storuosius žurnalus – *Vairą* ir *Židinį*, išleisdamas net specialius numerius, skirtus J. Tumui-Vaižgantui (1933, Nr. 5), A. Baranauskui (1935, Nr. 1) ir A. Smetonai (1934, Nr. 5). Aiškiai tautininkiška žurnalo kryptis, kaip ir Tautos Vado gausių oficialių kalbų spausdinimas, tikrai nepadidino leidinio populiarumo. Sumažėjęs *Šviesos kelių* tiražui, M. Miškinis atsistatydino iš redaktoriaus pareigų ir dirbo vyresniuoju inspektoriumi, stengdamasis pakelti mokytojų liuanistų literatūrinį išprusimą.

Esminė M. Miškininui buvo tautiškumo problema, prie kurios jis vis sugrįždavo įvairiais aspektais. Tai ypač išryškėjo jo minėto ciklo „Iš literatūros teorijos ir istorijos“ straipsnyje apie lietuvių romantizmą. Antaną Vienažindį ir Antaną Baranauską jis laikė primityvaus kaimiško romantizmo atstovais. (Įdomu, kad Baranausko kūryboje labiau už „Anykščių

šilelį“ vertinama „Dainu dainele“.) M. Miškinis labai pagrįstai nutiesė tiltą tarp Baranausko ir Maironio. Į romantizmo paradigmą jis įrašė ir Vincą Pietarį, bet gana atsargiai, nes *Algimantas* esąs publicistinis romanas, o jo idėjos atkeliavusios dar iš *Aušros* laikų.

Kitas minėto ciklo straipsnis yra skirtas lietuvių realizmo raidai – pradedama nuo Kristijono Donelaičio *Metų*, toliau seka Motiejus Valančius, Šatrijos Ragana, Žemaitė (jos kūrybos analizė taikli ir kritiška), Antanas Vienuolis (iš kūrybos konteksto išskirta ir itin iškelta *Paskenduolė*), Jonas Biliūnas ir Vincas Krėvė.

M. Miškinio literatūrinių straipsnių specifiką taikliai nusakė Leonas Ginčitis: ne faktografija, o apmąstymai sudarė M. Miškinio darbų svorio centrą. Aiškindamas lietuviškojo realizmo ir romantizmo esmę bei konkrečias apraiškas jis kritikavo per griežtą srovių siejimą su bendrąja filosofija, pabrėžė būtinumą remtis vietine „psichologine atmosfera“, specifinėmis nacionalinės literatūros ir jos atstovų ypatybėmis [6, 438].

KITI LITERATŪROS DARBAI

Dėmesys atskirų Lietuvos regionų rašytojų kūrybai, etninio savitumo paieškos – būdingos 4-ojo dešimtmečio literatūrologijai. Antai pats M. Miškinis straipsnyje „Rytiečių bruožai“ lietuvių kultūroje giliai išvėlgė ryškius etninius ir geografinius veiksnius; beje, panašiai tuo metu austrų literatūrą vertino jos istorikas Josefus Nadleris.

Todėl natūralu, kad M. Miškinis daug dėmesio skyrė A. Baranauskui, kaip ryškiausiajam Rytų Aukštaitijos atstovui. Taigi jubiliejinį M. Miškinio straipsnį „Gyvasai Baranauskas“ (1935) galima laikyti nedidele studija – čia analizė labai išsami, vertinanti, aptarti svarbiausi motyvai ir kūrybos raida, išryškintas didžiojo anykštėno kūrybos aktualumas: „Šiandien, kad mūsų geriausioj poezijoj pradeda reikštis didelis dvasios nerimas, Baranauskas vėl tampa mums artimas ir suprantamas“ [20, 4]. Visa tai leido Reginai Mikšytei išsakyti nuomonę, kad „bene išvalgiausiai Baranausko kūrybą apskritai suvokė M. Miškinis“ [16, 85].

Panašaus pobūdžio yra ir vėlyvasis M. Miškinio straipsnis „Be antraštės“. Jau minėtos tyrėjos žodžiais, vertindamas poeto kūrybą M. Miškinis „neskubėjo teisti ir smerkti jo prieštaravimų, bet mėsliai įsikaitęs, stengėsi suvokti jų dramatinę esmę ir priežastis“ [17, 60].

Dviuose straipsniuose apie Vaižgantą M. Miškinis gražiai nusakė jo vietą lietuvių kultūroje, akcentavo J. Tumo asmens išskirtinumą, ypatingą sugebėjimą įsijausti į kiekvieną reiškinį, jo gilų patriotizmą – kokia Lietuva bebūtų, jai tarnauti – šventa pareiga. M. Miškinio teigimu, Vaižganto kūryba turi lietuvių kaimiškos epopėjos metmenų.

Dar 1935 m. pradžioje, kalbėdamas lietuvių mokytojų tautininkų sąjungos suvažiavime, M. Miškinis pažymėjo, kad „dabarties mūsų vadovėliuose nėra tokio tautiško jausmo, požymio, kad mes, skaitydami, pajustumė tikrą Lietuvą“ [24, 45]. Siekdamas, kad mokykla būtų aprūpinta gerais vadovėliais, jis pats rodė asmeninį pavyzdį, 1939 m. rudenį išleidamas *Lietuvių literatūrą*. Šio vadovėlio plačiau neaptarinėsime, kadangi apie jo gerąsias ypatybes jau pakankamai daug rašyta [7, 311–313; 14, 18–20; 3, 151–156].

Vis dėlto L. Gineitis yra nurodęs ir trūkumų: „<...> ieškodamas abstrakčių „aspektų“ literatūros kūrinių nagrinėjimui, M. Miškinis gerokai prasilenkė su istoriško vertinimo principu; kėlė praeities rašytojams ar literatūros reiškiniams tokius reikalavimus, kokių konkrečiomis istorinio etapo aplinkybėmis jie negalėjo įvykdyti“ [6, 438].

Pažymėsime ir tai, jog labai kritiškų minčių tautosakinės vadovėlio dalies atžvilgiu (jai skirta 12 skyrių iš 28) savo recenzijoje *Akademike* yra išsakęs Jonas Balys [2, 301–302], tuo tarpu jauna folkloristė Vita Ivanauskaitė, greičiausiai nežinodama minėtos publikacijos, M. Miškinio nuopelnus šioje srityje bus aiškiai pervertinusi [8, 233].

Esama duomenų, kad M. Miškinis buvo parašęs ir vadovėlio *Lietuvių literatūra* antrąją dalį [29, VI]. Deja, 1944 m. vasarą atsitiko nelaimė. Giminaičių liudijimu, Vilniuje „karui baigiantis, vieno bombardavimo metu bomba pataikė į namą, kuriame buvo Miškinių butas. Žuvo biblioteka, rankraščiai, visas turtas. Dėdė su dėdiene išliko tik todėl, kad buvo išvykę“ [23, 685].

Be straipsnių ir vadovėlio, M. Miškinis yra išspausdinęs keletą recenzijų tiek pedagogikos, tiek ir literatūros temomis. Savo recenzijose jis gerai įvertino Juozo Paukšteliio romaną *Kaimynai* bei Kosto Korsako kritikos raštų rinkinį *Rašytojai ir knygos*. Tačiau reikia pažymėti, kad kitais atvejais jis buvo kur kas griežtesnis. Kaip žinoma, nuo 1931 m. liepos 17 d. M. Miškinis buvo Švietimo ministerijos Knygų tikrinimo komisijos narys. Iš šios komisijos protokolų matyti, kad nuo 1938 m. kovo mėnesio iki 1940 m. vidurio jis recenzavo bent 42 knygas. Komisija 18-a jų pripažino kaip tinkamas mokyklų bibliotekoms įsigyti, o 24 – netinkamas. Jis parašė neigiamas recenzijas apie kunigo Alfonso Sušinsko knygą *Maršas jaunystei*, Valentino Katajevo *Baltuoja burės tolumoj* (išverstą Antano Venclovos), Jurgio Lapienio eilėraščių rinkinį vaikams *Spindulėlis ir rasa*, Prano Virako apysaką *Tikroji meilė*, Domo Veličkos knygelę *Živilė*, keturias „Studijos“ leidyklos išleistas knygeles (tarp jų net ir brolių Grimų pasakas *Du broliukai* bei *Aukso paukštis*) [32, 1, 5, 33, 54, 69, 76]. Taigi mokyklų lektūros atžvilgiu M. Miškinis buvo labai reiklus.

M. Miškinis pasižymėjo plačiais literatūriniais interesais: jį domino ne tik lietuvių literatūra, bet ir užsienio šalių bei rusų literatūros. 1936 m. rudenį pasirodė jo *Didžiųjų rašytojų siluetaų* pirmoji dalis. Knygos pradžioje autorius informavo skaitytojus, kad rengia spaudai ir antrąją dalį, kurioje bus apžvelgti „Duonelaitis, Baranauskas, Maironis, Biliūnas, Vienuolis“ [21, 6]. Deja, dėl didelio M. Miškinių užimtumo Švietimo ministerijoje ji nebuvo išleista.

Šioje knygoje M. Miškinis perspausdino penkis savo straipsnius iš *Šviesos kelių* apie Baironą, Šatobrianą, Gogolį, Dostojevskį ir Tolstojų. Joje atskleidžiamas dviejų pagrindinių knygos autorių – Bairono ir Šatobriano – gyventos epochos istorinis-politinis kontekstas, biografijos vingiai, psichikos ypatumai. Analizuojami svarbiausi jų veikalai – siužetų peripetijos, idėjos, nuolat lyginami personažai (Manfredas su Faustu ir pan.). Išsiskiria Bairono „Kaino analizė“, ypač šiame kontekste svarstoma kančios prasmės problema. Čia M. Miškinis pakyla iki literatūros ir kultūros filosofijos lygmens svarstymų.

Savo recenzijoje „Tautos mokykloje“ knygą plačiai aptaręs Stasys Daunys įžvalgiai pažymėjo, kad M. Miškinis „stengiasi nupiešti rašytojo dvasinį portretą“, prisikasti prie paties jo kūrybos branduolio, pagauti jo pagrindinę kūrybinę temą“ [4, III]. Šią knygą teigiamai įvertino ir kiti du recenzentai – Jurgis Talmantas ir Antanas Vaičiulaitis. Taigi *Didžiųjų rašytojų siluetai* pagrįstai priskiriami kultūrinės-istorinės mokyklos biografinio psichologizmo linkmei [13, 18].

Analogiški dalykai matyti ir M. Miškinių straipsniuose apie rusų literatūrą, gal tik juntamas didesnis asmeninis suinteresuotumas, atsiradęs, ko gero, dėl vertėjo patirties. Kad jį jaudina meno galia išlikti, pergyventi patį kūrėją, matyti iš M. Miškinių paskaitos apie Aleksandrą Puškiną. Be kita ko, Puškino komiteto vardu Mykolas Banevičius 1937 m. vasario 26 d. pareiškė M. Miškiniui gilią padėką: „Tamstos autoritetingas žodis, paremtas giliu rusų literatūros žinojimu, labai padėjo perpildžiusiai salę publikai teisingiau suprasti ir įvertinti Puškino reikšmę bendram rusų kultūros, o ypač literatūros ištobulėjimui“ [33].

Straipsnyje apie Fiodorą Dostojevskį „Realistas ir metafizikas“ M. Miškinis visą jo kūrybą interpretuoja metafiziškai ir egzistenciškai, konstatuodamas, kad F. Dostojevskis iš

Literatūra ir šaltiniai

- [1] AISTIS, Jonas. *Laiškai 1923–1973*. Sudarė V. Kubilius, parengė V. Šatkuvienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004. 831 p.
- [2] BALYS, Jonas. Tautosaka Motiejaus Miškinio „Lietuvių literatūroje“. *Akademikas*, 1939, gruodžio 27, Nr. 20, p. 301–302.
- [3] BUKAUSKIENĖ, Teresė. *Lietuvių literatūros mokymo istorija (iki 1940 m.)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų l-kla, 1993. 178 p.
- [4] ST. V. [DAUNYS, Stasys]. Motiejus Miškinis. Didžiųjų rašytojų siluetai... *Tautos mokykla*, 1937, balandžio 1, Nr. 7, III–IV viršelio puslapiai.
- [5] GALINIS, Vytautas. *Naujos kryptys lietuvių literatūroje: nuo simbolistų iki trečiafrontininkų*. Vilnius: Vaga, 1974. 501 p.
- [6] [GINEITIS, Leonas]. Ieškant atsvaros kultūrinei-istorinei mokyklai.... Iš: *Lietuvių literatūros istoriografijos chrestomatija (iki 1940 m.)*. Parengė L. Gineitis, redagavo K. Doveika. Vilnius: Vaga, 1988, p. 437–438.
- [7] GINEITIS, Leonas. *Lietuvių literatūros istoriografija ligi 1940 m.* Vilnius: Vaga, 1982. 364 p.
- [8] KATILIUS, Viktoras. Ką aš galiu pasakyti apie „Pjūvį“ ir pjūvininkus. Iš: V. Katilius. *Židiniai ir žmonės*. Sudarytoja A. Paulauskienė. Vilnius: Vaga, 1997, p. 209–248.
- [9] KATILIUS, Viktoras. Prieškaris tarp jaunų Šiaulių kolonijos bičiulių. Iš: V. Katilius. *Židiniai ir žmonės*. Vilnius: Vaga, 1997, p. 287–326.
- [10] *Lietuviškieji slapyvardžiai: lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadas / Digest of Lithuanian Pseudonyms*. Sudarė ir parengė dr. J. Mačiulis <...> T. 1. Vilnius: Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2004. 424 p.
- [11] MASONIENĖ, Birutė. *Levas Tolstojus ir Lietuva*. Vilnius: Vaga, 1978. 288 p.
- [12] MATULAITIENĖ, Stasė. Literatūros didaktikos prieigose. *Gimtas žodis*, 1993, Nr. 2, p. 18–20.
- [13] MATULAITIENĖ, Stasė. Vadovėlio patrauklumo paslaptys. *Gimtas žodis*, 1990, Nr. 4, p. 18–20.
- [14] MIKELINSKAITĖ, Paulė. Motiejaus Miškinio bibliografija. Iš: M. Miškinis. *Lietuvių literatūra*. Antrasis fotografuotinis leidimas. Kaunas: Šviesa, 1990, p. VII–VIII.
- [15] MIKŠYTĖ, Regina. *Antanas Baranauskas*. Monografija. Redaktorius V. Vanagas. Vilnius: Vaga, 1993. 292 p.
- [16] MIKŠYTĖ, Regina. *Iš literatūros archyvo: Poezijos pavasaris’ 85*. Sudarytojas M. Karčiauskas. Vilnius: Vaga, 1985, p. 60–61.
- [17] M. [MIŠKINIS, Motiejus]. Be kelio. *Pjūvis*, 1929, Nr. 1, p. 12–17.
- [18] MIŠKINIS, Motiejus. Literatūriniai dūmojimai. *Pjūvis*, 1931, Nr. 2, p. 47–51; Nr. 3, p. 119–122.
- [19] MIŠKINIS, Motiejus. Gyvasai Baranauskas. *Literatūros naujienos*, 1935 vasario 1, Nr. 3, p. 3–4.
- [20] MIŠKINIS, Motiejus. *Didžiųjų rašytojų siluetai*. D. 1. Kaunas: Spaudos fondas, 1936. 135 p.
- [21] MIŠKINIS, Motiejus. Gyvenimas – velnio veido pasireiškimas (Iš Gogolio, Korolenkos, Sologubo, Dostojevskio). Kaunas, 1930, rankr., 54 lapai. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 631, ap. 10, b. 171.
- [22] MIŠKINYTĖ-MAKSIMAVIČIENĖ, Jovita; MIŠKINYTĖ-GARJONIENĖ, Jolanta. Dėdė Motiejus Miškinis. *Daugailių kraštas ir jo žmonės*. Sudarytojai: R. Jurkevičienė, R. Mališauskas. Utena: Utenos Indra, 2008, p. 684–685.
- [23] MUŠAITIS, Antanas. Lietuvos mokytojų organizacinis veikimas. *Tautos mokykla*, 1935, sausio 15, Nr. 2, p. 44–46.

- [24] PIROČKINAS, Arnoldas. *J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas 1904–1930*. Vilnius: Mokslas, 1978. 279 p.
- [25] RUZGAS, Albertas. Slapyvardžių mįslės. *Literatūra ir menas*, 1979, liepos 7, Nr. 27, p. 12.
- [26] Tautosaka Motiejaus Miškinio „Lietuvių literatūroje“. Parengė V. Ivanauskaitė. *Tautosakos darbai*. T. 8: *Lietuvių tautosakos rūšys ir žanrai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 233–238.
- [27] [TŪTLYTĖ, Rita]. „Rinktiniuose raštuose“ nespausdinamų darbų sąrašas. Iš: A. Miškinis. *Rinktiniai raštai*. T. 3. Parengė, paaiškinimus parašė R. Tūtlytė. Vilnius: Vaga, 1996, p. 436–449.
- [28] J. Domeika [VISKANTA, Edvardas]. „Mokslo dienos“. *Vairas*, 1937, Nr. 3, p. 382.
- [29] ŽUKAS, Saulius. Pedagogas, vertėjas, literatūros tyrinėtojas. Iš: M. Miškinis. *Lietuvių literatūra*. Antrasis fotografuotinis leidimas. Kaunas: Šviesa, 1990, p. IV–VI.
- [30] „Šviesos kelių“ honorarų knyga 1931–1934 m. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 1294, l. 6–113.
- [31] Švietimo ministerijos literatūrą premijuojančios komisijos posėdžių protokolai. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 1480.
- [32] Švietimo ministerijos knygų tikrinimo komisijos protokolai. *LCVA*, f. 391, ap. 8, b. 359.
- [33] BANEVIČIUS, Mykolas. Puškino komiteto prie D-jos „Kultūra ir gyvenimas“ 1937 m. vasario 26 d. padėkos raštas M. Miškiniui. *Utenos kraštotyros muziejus*, fondai, R – 3392.

JONAS ŠLEKYS

Motiejus Miškinis – literature critic and historian

Summary

Based on printed and archival sources, this article gives an overview and a broad outline of the main literary scientific works of Motiejus Miškinis (1897–1979), a literature critic and researcher. The article states that M. Miškinis printed his most valuable articles in 1931–1936 when he edited the “Paths of Light” („Šviesos keliai“) magazine for senior schoolchildren. M. Miškinis was born in Eastern Lithuania and therefore had a delicate literary sensibility to nicely specify the creative peculiarities of such writers and poets of Eastern Lithuania as Antanas Baranauškas, Antanas Vienažindis, Juozas Tumas-Vaižgantas, Jonas Biliūnas, Antanas Žukauskas-Vienulis. M. Miškinis was also very well familiar with Western and Russian literature and left us momentous psychological-literary portraits of George Noel Gordon Byron, François-René de Chateaubriand, Alexander Pushkin, Nikolai Gogol, Fiodor Dostoyevski, Lev Tolstoy and other classical writers.

Key words: national literature, spirit of nation, psychologism, neo-romanticism promotion, the English, French and Russian classics